

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 150

שניים מקרא ואחד תרגום

"אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שניים מקרא ואחד תרגום.. שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו".¹ ונפסק להלכה שחובה זו מוטלת כחוב גמור על כל אדם, ואפילו על תלמידי חכמים העוסקים בתורה כל היום.²

בשאלת יסוד הדין ומטרתו נחלקו הראשונים, ולמחלוקת זו נפק"מ לדינא:

דעת הראב"ן (דעה יחידה) שחובת קריאת שמו"ת נאמרה רק לגבי יחיד שאינו נמצא בבית הכנסת, כדי שיקרא בביתו לזמן הקריאה של הציבור (וזה מה שאמרו "עם הציבור"). אולם רוב הפוסקים וביניהם הר"ף (ד ע"ב בדה"ר) הרמב"ם (תפילה יג, כה) ורבינו יונה (שם ד"ה לעולם) חלקו על דבריו וכתבו שחובה זו מוטלת על כל אדם, אף אם שמע את הקריאה בבית הכנסת. וכן נפסק להלכה כדעת רוב הפוסקים.

טעמים נוספים:

הכנה לקריאת התורה בציבור: יש שכתבו שטעם הקריאה הוא כדי שייגיע האדם לבית הכנסת כשהוא מורגל ומבין את הפסוקים, ויפיק תועלת מרבית מזה ששומע את הקריאה מהבעל קורא.³

במטה משה ביאר: כי קריאת שניים מקרא היא כנגד נתינת התורה - בסיני ובאוהל מועד שבהם ניתנה התורה בלשון הקודש, וקריאת התרגום כנגד נתינת התורה בערבית מואב שניתנה להם בלשון התרגום.⁴

ובמהר"ל מפראג ביאר כי הקריאה שלוש פעמים היא כנגד שלושת רובדי התורה - הנגלה, הנסתר, ותרגום הנעלם והנסתר מעיני כל אדם.⁵

ובספרי המקובלים מבואר כי שתי הקריאות בלשון הקודש הן כנגד עם ישראל, והקריאה בארמית (תרגום) היא כנגד שבעים אומות העולם.

מי שקשה לו לקרוא את התרגום, או שאינו מבין ארמית, רשאי לקרוא את פירוש רש"י במקום התרגום. ובפסוקים שאין עליהם פירוש רש"י, יקרא את הפסוק שלוש פעמים מקרא. לכתחילה יש עדיפות לקריאת התרגום. אולם ירא שמים יראים יקרא גם תרגום וגם פירוש רש"י.²²

האם מותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בשעות הלילה?

על פי הקבלה עדיף להימנע מקריאת פסוקי תנ"ך בלילה, אך לימוד מקרא יחד עם פירוש מותר. על כן, הרוצה לקרוא שניים מקרא בלילה - יקרא יחד עם פירוש רש"י.²³ ובלילות שבת מותר לקרוא מקרא גם ללא פירוש.²⁴

יש שכתבו שאפשר לקרוא שניים מקרא ביום שישי בהשכמה סמוך לזמן עמוד השחר קודם שיאיר היום,²⁵ ויש חולקים וסוברים שאין לקרוא מקרא קודם שיאיר היום.²⁶

מי שלא הספיק לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בשבוע שעבר ובא להשלים כעת, האם יקרא קודם את פרשת השבוע הנוכחית או שיקרא לפי סדר הפרשיות שבתורה?

בסדר הקריאה למי שבא להשלים פרשה שלא קרא, נחלקו הפוסקים: יש שכתבו שיקרא תחילה את הפרשה של השבוע הנוכחי, ורק לאחר מכן יקרא את הפרשה שצריך להשלים.²⁷ ויש שכתבו שיקרא כסדר הפרשיות שבתורה, דהיינו שיקרא קודם את הפרשה שהחסיר בשבוע שעבר, ורק לאחר מכן יקרא את פרשת השבוע.²⁸

אולם אם צמא - רשאי לברך ולשתות באמצע.¹⁴ וכן מותר להפסיק לכל צורך מצווה.¹⁵

סיום הפרשה: בסיום קריאת הפרשה והתרגום כולו, יש לחזור ולקרוא את הפסוק האחרון פעם נוספת מקרא בלבד, כדי לסיים בדברי המקרא.¹⁶

קדימת המקרא לתרגום: אין לקרוא את התרגום לפני המקרא, אלא יקרא לכתחילה פעמיים מקרא ואחר כך תרגום. ולענין דיעבד עיין הערה.¹⁷

קריאה כסדר: אין לקרוא פסוק מאוחר לפני פסוק מוקדם, אלא כסדר הפרשה.¹⁸ אם טעה ודילג פסוק וכבר קרא פסוקים נוספים - חזור לפסוק שדילג וימשיך ממנו כסדר.¹⁹ ובדיעבד אם השלים רק את הפסוק שפיספס - יצא.²⁰

האם יש להקפיד לקרוא את שניים מקרא בטעמים?

הקריאה במקרא: ראוי ונכון לקרוא את שניים מקרא בטעמים ובנקודות כראוי. על פי הקבלה מעלת הטעמים והנקודות גדולה מאוד. טעמי המקרא הם קבלה בדינו איש מפי איש עד משה רבנו ע"ה שקיבלם מהקב"ה בהר סיני, ומעלתם גבוהה אף יותר ממהות הניקוד, התגים והאותיות (ומחמת גודל מעלתם לא ניתנו להיכתב בתוך ספר התורה עצמו). עם זאת, מי שאינו בקי בנגינת הטעמים - יקרא כפי יכולתו וידיעתו.²¹

הקריאה בתרגום: את התרגום יש להקפיד לקרוא בלא טעמים.

מי שקשה לו לקרוא בלשון ארמית, או אינו מבין שפה זו, האם רשאי לקרוא פירוש רש"י במקום התרגום?

16 משנ"ב שם ס"ק ד'.
17 מנ"א סימן רפ"ה ס"ק א'.
18 ואם קרא התרגום לפני שיקרא אפילו פעם אחת מקרא, הסתפק השולחן (סימן ע"ב בדה"ש ס"ק ד') אם בדיעבד יצא ידי חובה, והגרי"ח קניבסקי הורה שכדאי לחזור ולקרוא את התרגום אחר המקרא (ספר דרך שיחה ח"א עמוד ב'). ואם קרא פעם אחת מקרא ופעם אחת תרגום וחזר וקרא מקרא כתב השע"צ ס"ק י' בשם דברי חמודות שבדיעבד יצא ידי חובה, וכן מבואר בבלבש.
18 משנ"ב שם ס"ק ו'.
19 כה"ח ס"ק ט"ו.
20 קצות השולחן סי' ע"ב בדה"ש ס"ק ה'.
21 מחזיק ברכה אות ח' בשם הרדב"ז.
22 שו"ע סימן רפ"ה סעיף ב', ובמשנ"ב ס"ק ו' הוסיף טעם כיון שלתרגום יש מעלה שניתן בסיני וגם מפרש כל מילה, ופרש"י יש לו מעלה שהוא מפרש את הענין ע"פ

10 לחם חמודות, וכן נהג האר"י. וכן מצדדים המנ"א ס"ק א. ובשע"ת. וכ"כ בשו"ע הרב סעיף ג שמנהג זה נכון יותר. וכשמגיע לפסוק "שמע ישראל" יש שכתבו שלא יקראו פעמיים, אלא יקרא עד ובשע"ת, ואח"כ יקרא פעם שניה, ע"פ הגמ' בברכות ל"ג ע"ב האומר שמע, משתקין אותו, אולם רוב הפוסקים כתבו דמותר לקרוא כרגיל, משום שקריאתו מוכחת עליו שהוא כופל כל הפסוקים, מאמר מדרכי ס"א ס"ק ה', קצות השולחן סי' ע"ב בדה"ש ס"ק י', ובבנין ציון סי' ל"ו כתב לחלק דדווקא באומר ב' דברים שווים דרך תחינה ובקשה, או דרך שבח ותהילה, שייך החשד שמחזי כב' רשויות, אך כשקורא פסוקי תורה וכתובים אין לחוש.
11 בספר מעשה רב כתב דכן נהג הגר"א.
12 הש"ל הקדוש, וכ"כ רש"ל, וכן משמע בגמ' מגילה דף ד'.
13 משנ"ב סימן רפ"ה ס"ק ב'.
14 שו"ת לב חיים ח"ג סי' כ"ג.

1 מסכת ברכות (דף ה ע"א).
2 שו"ע סימן רפה סעיף א. שו"ת אגרות משה (או"ח חלק ה, סימן יז).
3 ספר החינוך (הקדמת המחבר): תרומת הדשן (סימן כ, בשם רבינו תננאל).
4 מטה משה (סימן תקח).
5 מהר"ל (תפארת ישראל, פרק נד).
6 שער הכוונות דרוש סדר שבת דרוש א. פ"ח שער השבת פרק ג. אולם בבאר היטב כתב דעיקר המצווה אחר חצות היום שאז נפרדת הקליפה מהקדושה, וכ"כ בפרי עץ חיים בשם החבריים. אך השע"י תשובה מבא בשם השער הכוונות שדעת האר"י לקרוא מיד לאחר התפילה, וכ"כ בפרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד.
7 כן נהגו הגר"א והחזו"א, שכל יום היו קוראים מקצת מהפרשה, אורחות רבנו ח"א עמוד כג.
8 שו"ע סימן רפה סעיף ג, ומשנ"ב ס"ק ז.
9 שו"ע שם סעיף ד.

מתי קוראים שניים מקרא ואחד תרגום של פרשת "וזאת הברכה"?

שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת וזאת הברכה, יקרא בהושענא רבה או לביל שמחת תורה. יש להשתדל להשלים את הקריאה קודם סיום קריאת התורה בבית הכנסת בשמחת תורה, כדי שייחשב כמשלים פרשיותיו עם הציבור ממש²⁹.

יש שכתבו שאף ביום שמחת תורה עצמו יכול לקרוא פרשת וזאת הברכה כל היום, משום שקריאת פרשת בראשית הוא רק אופן של סיום התורה³⁰, אולם יש חולקין וסוברים דאחר שכבר התחילו לקרוא פרשת בראשית שוב אינו יכול להשלים את פרשת וזאת הברכה³¹.

האם נשים וקטנים חייבים בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום?

נשים: נשים פטורות מקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, מפני שמצווה זו נכללת בגדר מצוות תלמוד תורה, שנשים פטורות ממנה³². עם זאת, אשה הרוצה לקרוא - אין בזה איסור, ותבוא עליה ברכה.

קטנים: יש שכתבו שמצוות חינוך שייכת גם בשניים מקרא. ויש לחנך את הקטן לקרוא שמו"ת עוד קודם שנעשה בר מצווה³³, ויש שכתבו שמאחר ועיקר המצווה אינה עצם הקריאה בלבד אלא הלימוד וההבנה, לפיכך, זמן החינוך לכך אינו משהגיע לגיל חינוך הרגיל, אלא משהעלה שהקטן מבין ומסוגל ללמוד את הפרשה ולהבינה מעצמו³⁴.

אם אבל הנמצא בתוך שבעת ימי אבלותו חייב בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום?

אף על פי שאבל בתוך השבעה אסור בלימוד תורה, מכל מקום חייב הוא לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום. את הקריאה יקיים ביום שבת עצמו ולא ביום שיש³⁵. הטעם להיתר: מאחר והוא רגיל בכך בכל שבת, קריאה זו נחשבת כחלק מסדר התפילה (כדוגמת קריאת שמע) ולא כלימוד הרשות³⁶. ואם חל יום השביעי של אבלות בשבת, טוב שימתין לקרוא עד שבת בבוקר אחר שיוציאוהו מאבלותו³⁷.

קריאת פירוש רש"י לאבל: אבל שרגיל לקרוא פירוש רש"י בכל שבת, לא יקרא רש"י בשבת זו שבתוך אבלותו, אלא ישלים את פירוש רש"י לאחר שיקום מימי אבלותו³⁸. ויש שכתבו שמאחר והוא רגיל בכך בכל שבת ושבת, ראוי לקרוא גם את פירוש רש"י בשבת זו³⁹.

בזמנים שבהם קוראים בציבור בפרשיות המועדים (כגון בחגים ובחול המועד), האם חייבים לקרוא בהם שנים מקרא ואחד תרגום?

חובת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום נתקנה רק על פרשיות השבוע הנקראות כסדרן. על כן, הקריאות שקוראים במועדים (ימים טובים, חול המועד, ושבת חול המועד) - אין חובה לקרואן שנים מקרא ואחד תרגום. פרשת "וזאת הברכה" שונה משאר קריאות המועדים, מפני שבה משלימים את כל התורה כולה. על כן חובה לקרוא אותה שנים מקרא ואחד תרגום. את הקריאה יש לקיים ביום הושענא רבה, ולהשלימה לכל המאוחר קודם קריאת התורה ביום שמחת תורה (שאז מסים הציבור את התורה), או יחד עם קריאת התורה בבית הכנסת בשמחת תורה⁴⁰.

הלכות קריאת התורה

אם הוציאו מההיכל בטעות ספר תורה שאינו מגולל למקום הקריאה של אותו יום, האם מותר להחזירו לארון הקודש ולהוציא ספר אחר המכוון לקריאה, או שישללו את הספר שכבר הוציאו?

הגבאי צריך להכין ולגולל את ספר התורה למקום הקריאה עוד קודם התפילה, כדי שלא יצטרכו לגולל בפני הציבור משום 'טורח הציבור'.

אם אירעה טעות והוציאו ספר אחר: המנהג הרווח שאין מחליפים אותו, על אף שהציבור יצטרך להמתין עד שיגללוהו למקום הקריאה, אין מחזירים אותו להיכל מפני כבודו של ספר התורה⁴¹. ויש אומרים שאם זמנו של הציבור דחוק מאוד, אפשר להקל להחזיר את הספר שהוציאו להיכל ולהוציא את הספר המכוון⁴².

כמה אנשים צריכים לעמוד ליד ספר התורה בשעת הקריאה, וכיצד הם אמורים לעמוד על הבימה?

מעיקר הדין צריכים לעמוד ליד ספר התורה בזמן הקריאה לפחות שני אנשים (גם כאשר הבעל-קורא הוא בעצמו העולה לתורה)⁴³. אך מנהג הציבור להקפיד שיהיו שלושה אנשים על הבימה. טעם המנהג הוא כנגד מעמד הר סיני שבו היו שלושה: הקב"ה, משה רבנו ועם ישראל⁴⁴.

סדר העמידה על הבימה: המנהג הרווח שהעולה עומד באמצע⁴⁵, אולם בקהילות אשכנז רבות נהגו שהבעל-קורא עומד באמצע⁴⁶.

האם מותר לעולה לתורה, לבעל-הקורא, לגבאי או לסומך להישען או להיסמך על התיבה בשעת הקריאה?

הבעל-קורא, העולה לתורה והגבאי חייבים לעמוד בזמן קריאת התורה, ואסור להם להישען על הבימה או על חפץ אחר⁴⁷. איסור זה כולל אפילו סמיכה במקצת (דהיינו השענת קלה, שאם ניטל החפץ שנעוים בו האדם לא יפול). לימוד זה סמכו חז"ל על הפסוק: "וְאֵתָּה פֶּה עֲמֹד עֲמֹד" (דברים ה, כז)⁴⁸.

היתרים במקום הדחק ובצורך גדול: אדם שקשה לו לעמוד זמן ממושך כגון זקן או חולה - ראוי להיסמך מעט. אם אינו יכול לעמוד כלל בלי להיסמך סמיכה גמורה (שאם ניטל החפץ יפול), מותר לו להיסמך גם סמיכה גמורה⁴⁹.

חשוב להדגיש כי בכל מקרה אסור להישען על המפה הפרוסה על הבימה. מכיוון שהמפה מיועדת להנחת ספר התורה עליה (בספר תורה אשכנזי), היא מוגדרת כ'תשמיש קדושה' שאסור לעשות בו תשמיש חול או להשתמש בו להנאה ונוחות אשית. בבית המדרש המשמש לספר תורה ספרדי (שבו הספר מונח בתוך תיק ואינו נוגע ישירות במפה) יש מקום להקל בזה⁵⁰.

האם העולה לתורה צריך להחזיק בספר התורה בזמן הברכות ובזמן הקריאה עצמה, וכיצד עליו לאחוז בו?

העולה לתורה בזמן הברכה הראשונה והאחרונה⁵¹ הוא צריך להחזיק בשתי ידייו את שני עצי החיים

של הספר תורה⁵². והספרדים נהגו להחזיק עם מפה בשתי יריעות הספר⁵³, ובשעת הקריאה העולה צריך להחזיק רק בידו הימנית את צד ימין של הספר תורה⁵⁴.

האם העולה לתורה צריך לקרוא בתורה מילה במילה עם הבעל קורא? ומה הדין אם העולה אינו יודע לקרוא?

בתקופת חז"ל היה כל עולה קורא בעצמו בתורה (וכך נוהגים כיום עדיין בקהילות התימנים). אולם מתקופת הראשונים נהגו ברוב הקהילות למנות 'בעל-קורא' קבוע הקורא עבור כולם, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרוא.

עם זאת, חובה על העולה לקרוא בלחש מילה במילה מתוך הכתב יחד עם הבעל-קורא. הטעם לכך: מאחר והעולה הוא שבידך את ברכת התורה, אם לא יקרא בעצמו יש חשש שברכותיו לבטלה⁵⁵.

דין אדם שאינו יודע לקרוא או עיוור: לדעת השלחן ערוך, אין להעלות לתורה מי שאינו מסוגל לקרוא מתוך הכתב בעצמו יחד עם הבעל-קורא⁵⁶. אולם, הרמ"א פסק כדעת המקילים להעלות גם סומא או אדם שאינו יודע לקרוא. כיום נהגו בשעת הדחק להקל בזה אף בקהילות הספרדים, והעולה מקשיב לקריאת הבעל-קורא⁵⁷.

מי שכבר שמע קריאת התורה וכעת התחילו לקרוא בתורה האם הוא ראוי לצאת מבית הכנסת בזמן הקריאה? ומה הדין אם צריך לנקבו האם ראוי לצאת?

אסור לצאת מבית הכנסת משעת תחילת הקריאה בתורה ועד סופה. גם מי שכבר שמע את קריאת התורה אסור לו לצאת. ואם יצא, הרי הוא פוגע בכבוד התורה, ועליו נאמר (ישעיהו א, כח): "עֲזֹבֵה ה' יָכָלוּ".

אם דעתו לחזור מיד⁵⁸, או אם מוכרח לצאת, כגון שההסעה שלו עומדת לצאת, ואם ימתין לסיום הקריאה יפסיד את הנסיעה, ראוי לצאת בין קריאת עולה אחד לחברו, שאז ספר התורה סגור, והפגיעה בכבוד התורה פחותה⁵⁹. מי שצריך לנקבו באמצע קריאת התורה לא יצא באמצע הקריאה דגדול כבוד התורה, והוא צריך להמתין עד שיגמור העולה⁶⁰, אם יכול להתאפק⁶¹.

האם מותר לעלות לתורה בן אחרי אביו, ומה הדין חתן אחר חמיו, ובנכד אחר סבו?

נוהגים שאין קוראים לתורה בן אחר אב או שני אחים (בין אחים מן האב ובין אחים מן האם)⁶². זה אחר זה משום עין הרע⁶³. ורא"ה שהטעם שאסור לקרוא יחד, משום שפסולים הם לעדות, וכתוב 'עדות ה' נאמנה'⁶⁴. גם אם אחד מהם עולה לשביעי והשני עולה למפטיר שמפסיקים בקדיש בין העולים - אסור⁶⁵. ואם מוציאים ב' ספרי תורה מותר⁶⁶. כמו כן מותר ליתן לשני אחים אחד הגבנה ולשני גלילה ואין לחוש⁶⁷.

חתן אחר חמיו - יש מחמירים בזה כמו בן אחר אביו⁶⁸. ויש מתירים וכן המנהג להקל בזה⁶⁹.

סב ונכד - יש מחמירים בבן בנו משום עינא בישא, ובפרט אם נקרא בשמו⁷⁰, ובמקום הצורך יש להקל בזה⁷¹. אולם בבן בתו אין להחמיר כלל⁷².

בציבור כמשלמים את הפרשה בשבת שלאחריה יש לקרוא תחילה את הפרשה של שבת שעברה.

29 אחרות חיים, כל בו, הרמ"ז ספאנו. שבת א. שכת.

30 הגר"ז קרליץ חוט שני ח"ד פפ"ז ס"א, וכן דעת

הגר"ח קניבסקי: הליכות חיים עמוד צ"ג.

31 כה"ח ס"ק כ"ו, כ"ט.

32 שו"ת משנה הלכות ח"ו תשובה ס', חו"ע ח"א

הלכות שמו"ת ז', "לקו"י רפ"ה סעי"ט. שש"כ שם

וכתב שטבע שחממת התורה בביהכ"ס.

33 העולה לשבת מפתח תפילה פ"ב ס"ו, והוסף בשו"ת

שבט הלוי ח"ח ס' מ"ו שיש להרגילו גם בפרש"י, וכתב

שד"ב זה כמביא ליראת ה' טהורה.

34 תשובות והנהגות ח"א ס' רס"א.

35 שלחן ערוך (יורה דעה, סימן ת סעיף א.)

36 ערוך השולחן (יורה דעה, סימן ת סעיף ו.)

37 פרי מגדים (אשל אברהם, סימן רפ"ה ס"ו.)

38 חזון עובדיה (אבלות, חלק ב, עמ' ר.)

39 ערוך השולחן (שם).

40 שו"ע סי' רפ"ה סעיף ז'.

41 כה"ח סימן קמ"ב אות יג.

42 א"ח א"ח ח"ב ר'.

43 שו"ע סימן קמא סעיף ד.

44 כך גם כאן, הגבאי הוא כביכול במקום הקב"ה שכתוב בו מי יקרא, הבעל קורא שהוא הסרוסר כמו

משה, העולה הוא כמו עם ישראל. משנ"ב סימן קמא

45 ס"ק טז בשם מסכת סופרים פרק יז הלכה ד.

46 ראה קצות השולחן סי' כה ס"ק יא,

47 ראה ערוך השולחן שם ס"ז, וזכ"ב בסידור יעב"ץ,

נראה שזה המנהג הרווח אצל קהילות אשכנז.

48 ס"ק טז קמא סעיף א.

49 משנ"ב שם ס"ב.

50 משנ"ב סימן קמא ס"ק ד. ואם הספר תורה גדול,

והבעל קורא או העולה לתורה אינו יכול לקרוא מתוך

הכתב בראש העמוד, אלא אם כן שוחה עצמו, ועל

ידי זה בא ליד סמיכה על הבימה, יש להיתר (והיינו

רק סמיכה במקצת (שיח הלכה קמ"א ז'), אבל יזהר

שלאחר קריאת השורות העליונות שבראש העמוד,

מאז שיכול לראות היטב בלי סמיכה, יודקף משחייתו,

ולא יסמוך עצמו כלל (משנה ברורה קמ"א ה').

51 משנה ברורה שם ס"ק ד. וע"ע משנה ברורה סימן

קמ"א ס"ק י', שער הציון קמ"ח, פסקי תשובות קמ"ד ד.

52 קצות שו"ע כג, סעיף ג.

53 שו"ע סימן קמא סעיף יא. בשעת קריאת התורה יש

נוהגים שהעולה לתורה מחזיק על ידי מפה [או טלית]

ביריעות הספר תורה עצמן (משנה ברורה קל"ח ל"ה),

ויש לציין שבשערי אפרים (ד' ה) הביא דיש נוהגים

כן גם בשעת הברכה, וכתב שיש לקיים שניהם, דהיינו

בשעת הברכה יחזיק ביריעות הספר תורה (על ידי

טלית או מפה) ובשעת הקריאה בעץ החיים.

53 בכף החיים (קל"ט כ"ד) כתוב להחזיק תמיד רק

ביריעות הספר תורה [וע"פ פסקי"ק קל"ט ט"ז].

54 שו"ע א"ח קל"ט י"א, משנה ברורה קל"ט ל"ה *

קיצור שו"ע כ"ג ג', שערי אפרים ד' ד'], וע"ע באר

היטב קל"ט י"ב, ערוך השולחן קל"ט ט"ז.

55 שו"ע א"ח קמ"א ב. משנה ברורה קמ"א י"ב, שער

הציון קמ"א י"ב, וכן שלא ממתבר שיבדק העולה על

קריאת הש"ץ. משנ"ב ס"ק י'.

56 שו"ע קל"ט ג.

57 ע"י כה"ח קלה, טז. פסקי"ק קמ"א ב'.

58 שו"ע א"ח קמ"א א', משנה ברורה קמ"א ג', ביאור

הלכה קמ"א א' כשהוא, וע"ע כף החיים קמ"א ג'

59 שו"ע א"ח ס' קמ"ו ס"א ומשנ"ב שם.

60 הפרי חדש שמדד שאפשר לצאת מבית הכנסת

משעה שהבעל קורא גמר הקריאה, אפילו אם העולה

עוד לא בירך ברכת אשר נתן לנו, והמטה יהודה חולק

ודעתו שצריך לחכות עד סוף הברכה, שהברכה שייכת

לקריאה והיא נחשבת כמו הקריאה עצמה (ביאור

הלכה קמ"א א' שפיר).

61 ערוך השולחן קמ"א א'.

62 משנ"ב סימן קמ"א ס"ק יט.

63 שו"ע סימן קמא סעיף ו.

64 עטרת דודיקין ואורחות חיים הובא בב"ש. נפק"מ

בין שני הטעמים אם זה דין לכתחילה, או דמכבד אפילו

בדיעבד שגם אם עלה ידו. למעשה כתבו האחרונים

שאם עלה לא ירד והיינו שדין זה הוא רק לכתחילה.

65 משנ"ב ס"ק יח. כה"ח ס"ק כח.

66 משנ"ב ס"ק כ. מטעם שיש ב' הפסקות, קדיש וספר

אחר.

67 הגריש"א אש"י א"ש פ"ק בב אות מא. הגר"ז קרליץ

חוט שני פסח קובץ עניינים אות טו.

68 ספר חיים מהר"ח פלא"ג סימן יא.

69 פתח הדבר סימן קמא, כתב שלא ראה מאז דחש

לזה. וכן הכריע בפסקי תשובות.

70 כה"ח ס"ק כו.

71 משנ"ב ס"ק יט.

72 כה"ח שם.